

Uitgeschreven versie podcast De Wettenfabriek, aflevering 2: Europa: best belangrijk

Verteller (Kees Dorresteyn): Welkom bij De Wettenfabriek, de podcast waarin je hoort over wetten. Mijn naam is Kees Dorresteyn en in deze aflevering kijken we naar Europa. Want de Europese Unie is pas een échte wettenfabriek. In Brussel draait het nog meer om wetten dan in Den Haag en die Europese wetten die hebben een grote impact op Nederland. Dat hoor je in deze aflevering... o.a. van Diederik Samsom, voormalig Tweede Kamerlid die nu werkt bij de Europese Commissie.

Diederik Samsom: Nederland heeft de onbedwingbare neiging bij alle wetten... om te denken dat ze het nog slimmer kan.

Verteller: En Carla Boonstra. Zij werkt voor de permanente vertegenwoordiging van Nederland bij de EU, een beetje vergelijkbaar met een ambassade.

Carla Boonstra: Er wordt heel vaak gezegd, ook in Nederland, dit moet van Brussel of wij moeten dat van Brussel. Ik zou eigenlijk terug willen zeggen: Brussel zijn wij.

Verteller: En wij merken veel van Brussel in Nederland. Zeker wat betreft ons stikstofbeleid, want daar gaan we het over hebben.

<Fragment NOS Journaal 29 mei 2019:

Nieuwslezer: "De Raad van State vindt dat de overheid kwetsbare natuurgebieden niet voldoende beschermt tegen stikstof. 180 vergunningen worden daarom mogelijk ingetrokken. Het gaat om boerenbedrijven die willen uitbreiden, maar ook vergunningen voor wegenaanleg en transportbedrijven.">

Verteller: Dit verhaal begint op 29 mei 2019. De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State doet een aantal uitspraken met gróte gevolgen. Het Nederlandse stikstofbeleid blijkt in strijd met een Europese wet en dat had o.a. gevolgen voor de boeren in ons land.

<Fragment NOS Jeugdjournaal 17 november 2020:

Verslaggeefster: "Boeren die in alle vroegte vanuit alle delen van het land in hun trekkers naar Den Haag rijden. Het veroorzaakte veel vertraging op de wegen rondom Den Haag."

Demonstrant 1: "D'r wordt gezegd van: we moeten het allemaal samen doen. Maar ja, weet je, de grootste slachtoffers gaan toch echt wel in de landbouw vallen. Dus... bij ons gaat het echt heel ver wat er op het spel staat."

Demonstrant 2: "Op de ene of andere dag kan de overheid nou in een keer beslissen van ja... het is fout hoe jij het gedaan hebt, je hebt er miljoenen voor geïnvesteerd. Nou we trekken jouw vergunning weg."

Demonstrant 3: "Ik hoop dat ze in Den Haag toch eens in gaan grijpen en die hele stikstof over een andere 'laes' gaan schroeien, want dit wordt zo helemaal niks. De boeren op slot, het MKB op slot, alles en iedereen op slot.">

Verteller: Die Nederlandse regels zijn in strijd met de zogenoemde Habitatrichtlijn van de EU.

Carla Boonstra: De habitatrichtlijn is eigenlijk al iets van heel lang geleden, het is uit 1992. En... het beoogde doel van de habitatrichtlijn is de bescherming van plantensoorten en diersoorten door de habitat waarin deze planten groeien en dieren leven te beschermen. En dat alles heeft ook te maken met het behoud van de biodiversiteit.

Verteller: Waarom het is misgegaan met die richtlijn in Nederland, dat hoor je zo. Maar eerst vertel ik je hoe dat Europese wetgevingsproces werkt. Want de EU heeft 27 lidstaten en die willen allemaal invloed, wat de Europese wettenfabriek nog ingewikkelder maakt dan de onze. Al valt dat volgens de Utrechtse hoogleraar Ton van den Brink wel mee.

Ton van den Brink: Veel mensen hebben daar altijd een beetje een schrikbeeld bij dat dat allemaal hoogst ingewikkeld is, maar als je bedenkt dat dat het eigenlijk gewoon een samenwerking is tussen drie instellingen; De Europese Commissie die een wetsvoorstel doet en dan de Raad en het Europese Parlement die daar samen over besluiten. Dat is eigenlijk hoe Europese wetten tot stand komen.

Carla Boonstra: Er wordt heel vaak gezegd, ook in Nederland, dit moet van Brussel of wij moeten dat van Brussel. Ik denk... ik zou eigenlijk terug willen zeggen: Brussel zijn wij. Brussel, of de Europese Unie, dat wordt uitgemaakt...daar werkt de Europese Commissie, de lidstaten en het Europese Parlement samen. Als Nederland zijn we één van die 27 lidstaten en als één van de lidstaten hebben wij ook, zijn wij medewetgever, dus ook Nederland is als lidstaat betrokken bij de totstandkoming van wetgeving.

Ton van den Brink: In de Raad van Ministers worden dus de lidstaten vertegenwoordigd. Wie zitten daarin? Dat zijn dus nationale ministers en dat hangt af van het onderwerp. Dus als het gaat over financiële regulering bijvoorbeeld, dan zijn dat de ministers van financiën van de 27 lidstaten die dan samen moeten besluiten wat vinden wij nu van dat voorstel van de Europese Commissie. Moeten alle ministers het dan eens zijn over een wetsvoorstel wat de Europese Commissie heeft aangenomen, nou het antwoord is nee. Dat zou betekenen dat één lidstaat het voor 26 andere onmogelijk zou maken om bepaalde wetgeving aan te nemen en daarom is eigenlijk al vrij lang geleden de keuze gemaakt dat voor de meeste wetgeving we alleen maar een gekwalificeerde meerderheid van lidstaten nodig hebben. De helft plus één was een beetje te weinig vond men en allemaal was een beetje te veel, dus we zitten nu met een soort compromis wat we dan maar de gekwalificeerde meerderheid noemen. Daarbij geldt ook dat de grootte van de lidstaat van belang is. Dus grotere lidstaten hebben een grotere stem in het Europees wetgevingsproces via hun minister in de Raad dan kleinere lidstaten.

Verteller: Naast de Raad van Ministers is er een Europese Commissie, die bestaat uit fulltime bestuurders. Zij zijn er voor het Europese belang en niet om hun lidstaat te vertegenwoordigen. Frans Timmermans is lid van die Commissie.

<Fragment Avondgasten 7 december 2020:

Frans Timmermans: "Ik zou boeren willen vragen als we nou doorgaan zoals we nu bezig zijn, waar eindigen jullie dan?">

Verteller: Hij werkt aan het klimaatbeleid van de EU, dat erop gericht is Europa in 2050 'klimaatneutraal' te krijgen.

<Fragment Nieuwsuur 11 december 2019:

Von Leyenberg: "And with the European Green Deal we are aiming high. Europeans are calling out us.">

Ton van den Brink: De Commissie heeft natuurlijk een zeer belangrijke rol, want die maakt het voorstel. Die gaat ook eerst kijken is er draagvlak voor. Die moet ook effectbeoordelingen doen tegenwoordig, dus die moet dan in kaart brengen: wat zijn de alternatieven, kunnen we niet op andere manieren beleidsresultaten bereiken dan via wetgeving. Dus dat brengt de Europese Commissie allemaal in kaart.

Verteller: En dat kan lang duren, heeft ook Diederik Samsom ervaren. Hij was van 2003 tot 2016 lid van de Tweede Kamer en maakte in 2019 de overstap naar Brussel. Daar werkt hij nu als kabinetschef van eurocommissaris Frans Timmermans aan het Europese klimaatbeleid.

Diederik Samsom: Het proces van voorbereiding is eindeloos. Dat maakt ook dat de wetgevingsmachine hier, in ieder geval in het begin, heel traag verloopt. Dat moet ook, want je moet iedereen horen, iedereen spreken, iedereen heeft er wat over te zeggen. Dus alle landen, die 27 lidstaten, zijn hier vertegenwoordigd in Brussel rondom dit gebouw waar wij nu zitten. Dat heten de permanent representations dus de perm reps van Nederland, maar ook van Hongarije, Spanje, Italië en Malta en iedereen. Die bemoeien zich natuurlijk de hele dag met wat hier aan wetgeving wordt voorgedrukt en dat kost enorm veel tijd. Maar goed daar wordt het uiteindelijk wel een beter plan van.

Verteller: Veel verschillende belangen en invalshoeken dus. Ton van den Brink die vertelde net dat de Europese Commissie een belangrijke rol heeft bij de voorbereiding voor een nieuwe Europese regel. Wat doet die Commissie dan precies?

Ton van den Brink: Dan stelt ze een voorstel daartoe vast, waarover dan vervolgens de Raad en het Europees Parlement gaan onderhandelen. Dat is het bijzondere van het Europese wetgevingsproces, dat zowel het Europees parlement als de Raad allebei die voorstellen kunnen aanpassen, kunnen amenderen. En dat betekent dus uiteindelijk dat ze er eigenlijk samen uit moeten komen. Dat maakt het... Daar zit die complexiteit denk ik in, dat die twee instellingen uiteindelijk het samen eens moeten worden. Het Europees parlement zit natuurlijk toch een beetje op het spoor van het Europese belang en de Raad van Ministers zit meer op het spoor van de nationale belangen. Dus de uitkomst is een soort compromis tussen die twee krachten en dat maakt het inderdaad soms wel ingewikkeld, omdat die twee instellingen op een heel ander spoor kunnen zitten.

Verteller: We hebben dus een Commissie met Eurocommissarissen, een Raad met nationale ministers én een Europees Parlement.

<Fragment Europees Parlement 12 december 2019:

Frans Timmermans: "I'm really excited by the fact that this parliament has expressed such broad support for the European Green Deal.">

Ton van den Brink: In het Europese Parlement zitten eigenlijk 27 delegaties van direct gekozen Europarlementariërs. Nederland kiest ook het eigen contingent van parlementariërs daarin. Die hebben ook zeggenschap, dus die mogen ook alles vinden van het voorstel. En het Europees Parlement die heeft niet zo'n ingewikkelde stemprocedure, dat is een gewone meerderheid, zoals parlementen eigenlijk altijd besluiten.

Verteller: Er zijn dus Europarlementariërs uit Nederland. Maar hoe zit het met de rol van ons Nederlands parlement in Europa?

Ton van den Brink: Het Nederlands parlement heeft natuurlijk ook een rol als het gaat om Europese regelgeving. Zij heeft natuurlijk een rol in controle op de minister die in de Raad gaat onderhandelen. Dat is altijd al een hele belangrijke rol geweest, die is nog steeds heel prominent. Het parlement kan daarin de minister sturen.

<Fragment Tweede Kamer der Staten-Generaal 8 december 2021

Kamerlid Bisschop: "Heeft de minister zich in Brussel inmiddels daarvoor kritisch uitgesproken over de ambities in deze strategie?">

<Fragment Tweede Kamer der Staten-Generaal 14 december 2021

Kamerlid De Groot: "Gaaf de minister daar ook in Brussel ervoor pleiten om toch nog de interpretatieverschillen die er zijn op te lossen?">

<Fragment Tweede Kamer der Staten-Generaal 9 december 2021

Kamerlid Eppink: "Is de minister bereid zich op de Europese top in te zetten om zowel gas als kernenergie een gunstige classificatie van klimaatvriendelijkheid te geven? Dank u.">

Ton van den Brink: Daarnaast is het nog zo dat nationale parlementen ook nog een formeel recht hebben om mee te doen aan het Europees wetgevingsproces doordat zij de subsidiariteit van wetsvoorstellen kunnen toetsen. Dat betekent dat zij een oordeel mogen vormen en dat naar de Europese Commissie kunnen sturen over of zij vinden dat het echt nodig is dat de Europese Unie een bepaald onderwerp reguleert of dat dat beter aan de lidstaten kan worden gelaten.

Verteller: Dat is handig. Onze Tweede Kamer mag dus bekijken of ze vindt dat Brussel een nieuwe wet moet maken of dat we dat beter zelf kunnen oplossen. Maar of het parlement daar nou zo scherp op is.

Ton van den Brink: We moeten wel eerlijk zijn. De Tweede Kamer is niet heel actief. Zeker niet als we het in vergelijkend perspectief bekijken staat de Tweede Kamer niet vooraan in Europa van de meest

actieve parlementen, parlementen die het meest actief bij de totstandkoming van Europese wetgeving zijn betrokken.

Diederik Samsom: Ambtelijk Den Haag is wel vrij vroeg betrokken. Dat is goed geregeld. Die informatiestroom gaat mooi heen en weer. Politiek is Den Haag natuurlijk veel te laat betrokken en dat is van alle tijden.

Ton van den Brink: Het is wel sterk verbeterd. Dus sinds de jaren 90 van de vorige eeuw is er echt wel heel veel veranderd. Ook in de zin van capaciteitsopbouw in de Tweede Kamer met een Europagriffie, waardoor er toch veel meer aandacht is voor Europese onderwerpen. Het hangt natuurlijk uiteindelijk toch af, willen de Tweede Kamerleden dat daadwerkelijk doen of richten ze zich op andere zaken.

Diederik Samsom: Dat heb ik zelf toen ik nog parlementariër was wel eens helemaal geprobeerd te veranderen. Hans van Baalen heeft daar ook heel veel werk aan gedaan, later anderen. Dus elke keer zijn er wel een paar nationale parlementariërs die proberen het Europese democratische spel te verbeteren en Nederland daar een betere positie in te verschaffen. Dat leidt tot stapsgewijze verbeteringen, met fiches en dergelijke, dus dan wordt ook het parlement op tijd geïnformeerd. Maar goed, van mijn tijd als Kamerlid weet ik dat interesseerde je geen bal. Dus het is moeilijk matchen, maar het wordt wel geprobeerd en, nou ja mag ik zeggen ten faveure van Nederland, ik zei te laat, maar nog altijd veel eerder dan heel veel andere landen.

Verteller: De Europese Commissie, de Raad van Ministers en het Europees Parlement maken dus samen wetten en Nederland probeert daar zo vroeg mogelijk invloed op uit te oefenen. Daarvoor hebben we bijvoorbeeld ook Carla Boonstra in Brussel werken.

Carla Boonstra: Als Landbouwwaad of überhaupt als medewerker op de permanente vertegenwoordiging ben je eigenlijk een vooruitgeschoven post voor de ministeries in Brussel. Wij zijn eigenlijk de ogen en de oren van Den Haag in Brussel. Dat betekent wij hebben een signaleringsfunctie, een signaalfunctie. Wat horen we om ons heen, wat gebeurt er, wat vinden de andere lidstaten, wat gaat eraan komen? Dat proberen we te koppelen aan wat belangrijk is voor Nederland, dus Nederlandse prioriteiten, Nederlandse beleidsprioriteiten. Hoe kun je die koppelen aan wat er in Brussel gebeurt?

Verteller: Maar wat moet er hier gebeuren als er eenmaal een Europese wet is? Ton van den Brink:

Ton van den Brink: Ja, dus in het Europese systeem hebben we geen formele wetten zoals we in Nederland hebben. We hebben wat we dan noemen richtlijnen en verordeningen. Verordeningen zijn eigenlijk heel vergelijkbaar met wetten, zoals we die in Nederland ook hebben. Die zijn meteen toepasbaar. Bij richtlijnen is altijd het idee geweest we moeten de nationale wetgevers ook de kans geven om de regels die in zo'n richtlijn staan op een goede manier uit te voeren in de nationale rechtsorde en dan ook rekening te houden bijvoorbeeld met verschillen of eigenaardigheden van het nationale rechtssysteem. Dus richtlijnen zijn gewoon bindende wetgevingsinstrumenten. Ik denk dat we dat niet genoeg kunnen benadrukken. Maar daar zit dus wel de nationale wetgever altijd tussen om die op een goede manier in nationale regelgeving om te zetten zoals we dat noemen.

<Fragment NOS Journaal 29 mei 2019

Nieuwslezer: "De Raad van State vindt dat de overheid kwetsbare natuurgebieden niet voldoende beschermt tegen stikstof.">

<Fragment Nieuwe Oogst 25 september 2019

Voice-over: "De stikstofuitspraak van de Raad van State heeft veel veehouders onzeker gemaakt over de toekomst van hun bedrijf.">

Carla Boonstra: Waar het uiteindelijk fout is gegaan, is bij de vergunningverlening voor ontwikkeling van gebieden rondom Natura 2000-gebieden. En een van de verplichtingen daaruit is dat op het moment dat je een activiteit organiseert rondom, vlakbij, in de buurt van deze Natura 2000-gebieden, dat je een vergunning moet hebben.

Diederik Samsom: Nederland heeft de onbedwingbare neiging bij alle wetten om te denken dat ze het nog slimmer kan. Dan hebben we een richtlijn gebouwd in Europa die de natuur moet beschermen, de

soorten moet beschermen en daar hoort o.a. bij dat je niet al te veel stikstof op het land klappt, want daar gaat de biodiversiteit van ten onder. Dat weten we allemaal, een kind kan de was doen. Wat doet Nederland dan vervolgens? Die denkt ja dat is dan wel een norm, maar ik kan veel slimmer omgaan met die stikstof.

Carla Boonstra: Het is met name die vergunningverlening die wij anders hebben geïnterpreteerd dan de Commissie vindt dat geïnterpreteerd zou moeten worden. Dat heeft te maken, zonder echt in technische details te vallen: de Commissie had het liefst gewild... of de Europese wetgever in dit geval gewild dat bij zo'n vergunningverlening gekeken wordt naar hoe kun je direct de schade die je eventueel toebrengt aan dat natuurgebied compenseren. Terwijl we in Nederland van uitgegaan zijn: we kijken naar eventuele compensaties later in de tijd.

Diederik Samsom: Ik heb indertijd als Kamerlid ook nog meegedaan in die wapenwedloop wie kan er nog slimmer beleid maken en dat werd dan Programmatische Aanpak Stikstof. Dat was overigens gespiegeld aan de Programmatische Aanpak Luchtqualiteit. Dat ging overigens ook over stikstof, maar dat ging over zwevende stikstof, NOX. Met lucht is het zo, ja die beweegt, dus dat kan je dan een beetje middelen enzo. En we dachten nou dat kan met grond ook. Bij grond kan dat natuurlijk niet, want grond beweegt niet. Dus uiteindelijk loopt dat natuurlijk vast. Dus ik heb ook wel die les geleerd dat je niet op een gegeven moment als je dus vastloopt, dat je denkt het op te kunnen lossen door alleen maar slimmer beleid te voeren, op een gegeven moment moet je ook echt politieke keuzes maken.

Verteller: En daar ging het dus mis. Nederland overtrad een Europese wet en als gevolg daarvan werden de vergunningen voor duizenden bouwproject stilgelegd. In diverse andere landen spelen vergelijkbare problemen met de EU-regels over stikstof. En er zijn serieuze gevolgen aan verbonden als je in strijd handelt met het Europese recht.

Ton van den Brink: In de eerste plaats kan een lidstaat voor het Hof van Justitie worden gedaagd door de Commissie in wat we dan noemen een inbreukprocedure. Die inbreukprocedure kan betekenen dat het Hof van Justitie dan inderdaad vaststelt dat er een inbreuk is gemaakt op het Europese recht, doordat bijvoorbeeld die richtlijn niet goed is geïmplementeerd, en dat daarbij ook meteen een boete en een dwangsom wordt opgelegd. Dus dat kan hele vervelende financiële consequenties hebben voor een land. Daarnaast is het ook zo dat individuen ook naar de rechter kunnen stappen en zeggen nou wij vinden nu dat deze bepalingen uit een richtlijn of een verordening direct moet worden toegepast en dat daarmee strijdige nationale wetgeving of praktijken aan de kant moeten worden geschoven. Uiteindelijk is Europa een rechtssysteem. Dat betekent uiteindelijk moeten de regels afgedwongen kunnen worden en dat zie je ook wel.

Verteller: De Europese Unie draait dus om regels. Maar hoe zit het eigenlijk met de kwaliteit daarvan? Maakt Europa goede wetten?

Ton van den Brink: Nederland heeft eigenlijk een lange traditie om een beetje kritisch te zijn op Europese wetgeving vanuit het idee dat de kwaliteit van onze eigen nationale regels toch eigenlijk wel beter is dan wat compromisregelgeving uit Europa. En daar zit natuurlijk ook wel wat in, want het is ook lastig. Het Europese wetsproces is ingewikkeld in de zin dat het wel eens is vergeleken met een grondwetwijzigingsprocedure, zo lastig is het om tot Europese wetgeving te komen. Drie instellingen, die Raad van Ministers met een heel ander belang dan Europarlementariërs, zie dat maar eens op één lijn te krijgen. Het is bijna onvermijdelijk dat er dan ja door het compromiskarakter van die wetgeving ook wel concessies aan de kwaliteit of de begrijpelijkheid van die wetgeving zijn.

<Fragment Tweede Kamer der Staten-Generaal 20 februari 2019

Kamerlid Van Ojik: "Vorige week is in Brussel een compromis bereikt over aanpassing van de Gasrichtlijn. Het is niet eenvoudig, voorzitter, om dat compromis te duiden.">

Ton van den Brink: Toch is dat wel veranderd. Dat komt ook door herzieningen, dus Europese wetgeving wordt heel vaak herzien. Dus als het blijkt dat het in de praktijk niet goed werkt; dat de commissie dan met een herzieningsvoorstel komt. En dat leidt heel vaak inderdaad ook echt tot kwaliteitsverbeteringen.

Diederik Samsom: Dat is natuurlijk niet het enige waar kwaliteit van een wet aan wordt afgemeten. Het gaat ook om draagvlak, legitimiteit, en die wordt gebaseerd op consultatie. Dus heeft iedereen kunnen meepraten bij het maken ervan en heeft het politieke debat erover plaatsgevonden. Dat is in Brussel natuurlijk best ingewikkeld, want we hebben hier in Brussel weinig politiek debat. Zo'n Europees parlement, maar daar kun je elkaar niet eens interrumpen bij wijze van spreken. Dus het is een heel gemankeerd politiek debat in dat parlement. Het politieke debat vindt eigenlijk meer plaats in de lidstaten en tussen de lidstaten en Brussel. Dat heet dan de Europese Raad. En zo maken we uiteindelijk dan toch... voegen we dat politieke debat toe aan een wetsvoorstel.

Verteller: En doet Nederland voldoende mee aan dat debat?

Ton van den Brink: Ik vind dat de Nederlandse politiek te weinig aandacht geeft aan Europa, nog steeds. Er komt zoveel zo belangrijke wetgeving uit Europa. Daar moet je bij zijn, daar moet je proberen om daar invloed op uit te oefenen. En ik zie nog steeds wel vaak dat die kans niet wordt genomen op het moment dat wetgeving nog in onderhandeling is, maar dat er achteraf wel heel erg wordt geklaagd over de resultaten.

<Fragment Tweede Kamer der Staten-Generaal 4 november 2020

Kamerlid Beckerman: "Ben ik daarmee tevreden over alle plannen die uit Brussel komen? Voorzitter, nee, ook dat niet.">

Diederik Samsom: Ik denk dat Nederlandse burgers veel te weinig mee krijgen. Ik beschreef al hoe Nederlandse parlementariërs soms proberen om Europese wetgeving meer te verweven in de nationale wetgeving en dat democratische debat beter te voeren. Diezelfde worsteling zie je bij media. Den Haag vandaag, of ik weet niet hoe dat nu heet, maar goed het is nu onderdeel van Nieuwsuur natuurlijk. Je hebt geen Brussel vandaag. Het is wel eens geprobeerd, serieus, echt, en dan gingen ze een kwartier Brussel uitzenden. Nou, de motten tuimelen uit de gordijnen van de slaap natuurlijk, want hier gaat het niet over posities, het gaat hier niet over macht. Dat is hier niet, dus het is een doodsaai bedoening en dat is dus een ontzettende kunst om dat goed in beeld te brengen.

Ton van den Brink: Ik denk dat een verklaring toch is dat wij nog steeds denken dat daar in Brussel regels worden gemaakt die eigenlijk niet zo heel veel ertoe doen. Dat het gaat om veiligheidsvoorschriften aan speelgoed... Dat was misschien in het verleden ook wel zo, maar voor een ander deel hebben we dus hele belangrijke politiek gevoelige en ook politiek belangrijke onderwerpen die nu door de Europese wetgever worden geregeld. Dat laat zien dat er toch hele belangrijke wetgeving in Europa wordt gemaakt zonder dat mensen dat perspectief hebben.

Verteller: Europa is dus best belangrijk... he. Tot zover deze aflevering van de Wettenfabriek. In de volgende kijken we weer naar de Nederlandse wetten. Dan zoomen we in op de rol van het parlement en het voorstel van oud-Tweede Kamerlid Ronald van Raak om het bindend correctief referendum in de Grondwet te regelen. Wil je meer weten over wetten, kijk dan op wettenfabriek.nl. Tot de volgende!